

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

URŠKA POTOČNIK

**Vprašanja o smislu življenja in človečnosti v dramskem
opusu Žanine Mirčevske**

Diplomsko delo

Mentorica: izr. prof. dr. Mateja Pezdirc Bartol

Univerzitetni študijski program
prve stopnje: Slovenistika

Ljubljana, 2014

ZAHVALA

Zahvaljujem se vsem, ki so me ob študiju in pisanju diplomske naloge podpirali in spodbujali. Hvala moji družini in Aleksandru, ki so mi stali ob strani, verjeli vame ter potrpežljivo prenašali vse moje muhe. Zahvalila bi se rada tudi svoji mentorici, Mateji Pezdirc Bartol, za pomoč in strokovno usmerjanje pri pisanju tega diplomskega dela.

Izvleček

Vprašanja o smislu življenja in človečnosti v dramskem opusu Žanine Mirčevske

V svoji diplomski nalogi sem se osredotočila na naslednja dramska dela avtorice Žanine Mirčevske: *Žrelo*, *Konec Atlasa*, *Na deževni strani*, *Kaj sanjajo svinje* in *Luknja*. Analizirala sem, kako se v posameznih dramah odraža problematika sodobne družbe z vsemi anomalijami vred, ki jih dramatičarka obravnava z vidika filozofskih vprašanj, vezanih predvsem na vprašanje o smislu življenja in človečnosti. Prišla sem do zaključka, da je v svojih dramah Mirčevska družbeno kritična, prikazuje družbeno stvarnost tega trenutka, nemoč deprivilegiranih, globalno pogoltnost kapitalističnega sveta, ničevost človeka v kapitalistični družbi in utopični svet iluzij, kjer naša dejanja nimajo smisla. Za vseh pet del je značilna tudi kritika kapitalizma in problem razčlovečenja družbe.

Ključne besede: sodobna slovenska dramatika, Žanina Mirčevska, človečnost, smisel življenja, kapitalistična družba

Questions on meaning of life and humaneness within of Žanina's Mirčevska drama opus

In my dissertation I focused on following dramatic works of the author Žanina Mirčevska: *Žrelo*, *Konec Atlasa*, *Na deževni strani*, *Kaj sanjajo svinje* and *Luknja*. I analysed, how issue of contemporary society was being reflected with all anomalies together in individual dramas, that a dramatist deals with from aspect of philosophical questions, bound above all on a question on meaning of life and humanenesses. I came to conclusion, that in her dramas Mirčevska is socially critical. She portrays social reality of the moment, helplessness of underprivileged, global acquisitiveness of capitalistic world, hollowness of the human being in capitalistic society and utopian world of illusions, where our acts doesn't make sense. Criticism of capitalism is also characteristic of all five works. It struggles with dehumanization of society.

Keywords: contemporary Slovenian drama, Žanina Mirčevska, humaneness, meaning of life, capitalistic

Kazalo vsebine

1	Uvod	5
2	Analiza	9
2.1	<i>Žrelo</i>	9
2.2	<i>Konec Atlasa</i>	12
2.3	<i>Na deževni strani</i>	15
2.4	<i>Kaj sanjajo svinje (Ko kuhar doživi živčni zlom in se odpove svoji materi)</i>	18
2.5	<i>Luknja</i>	22
3	Zaključek	25
4	Povzetek	27
5	Viri	29
6	Literatura	29
	Priloga – intervju z Žanino Mirčevsko	31

»Vse povedane, napisane, posnete, domišljene modrosti, ki so kdaj nastale, je treba zbrati in odnesti globoko v puščavo. Vse skupaj. Vso filozofijo, književnost, zgodovino, znanost, vse pametno in uporabno, nastalo v vseh časih in na vseh koncih, zbrati na enem mestu. Ustanoviti središče modrosti. Modropolis. Potem pa ga sežgati.«

(Žanina Mirčevska)

1 Uvod

Za nastanek diplomskega dela z naslovom Vprašanja o smislu življenja in človečnosti v dramskem opusu Žanine Mirčevske so me najprej navdušila letošnja predavanja iz Sodobne slovenske dramatike. S sodobnimi problemi človeštva me je pritegnila predvsem drama *Žrelo*. Dokončno pa sem se za ta naslov odločila, ker sem želela svojo diplomsko nalogo posvetiti ženski dramatičarki, ki ustvarja v sodobnosti in se ukvarja z aktualnimi problemi družbe.

Mateja Pezdirc Bartol v svojem članku *Sodobna slovenska dramatika* piše o tem, da dramatika zadnjih desetih let ni enovita, da gre v njej za preplet najrazličnejših motivnih, tematskih, žanrskih, idejnih, jezikovnih variant. V zadnjem desetletju je opaziti porast dramatičark, kjer je poleg Drage Potočnjak, Dese Muck, Kim Komljanec, Simone Semenič ena izmed bolj prepoznavnih avtoric Žanina Mirčevska. Sodobna slovenska dramatika se ukvarja predvsem z intimnim svetom posameznika in izpraznjenostjo njegovega vsakdana. Kot pomembnejše teme izpostavlja izpraznjene medčloveške odnose, osamljenost v množici ljudi, nezmožnost čutiti, otopelost, pokvarjene odnose med ljudmi, pehanje za čim boljšim življenjem, ki je težko dosegljivo. Ukvarja se s sodobnimi problemi nasilja, karierizma, različnimi vrstami manipulacije, kapitalizmom in potrošništvom, posledično pa opozarja tudi na zmanjšanje zasebnosti posameznika in velik vpliv družbe nanj. Avtorji se v besedilih redko vračajo nazaj v preteklost, zanima jih predvsem svet, v katerega so ujeti. V družbi avtorji sodobne slovenske dramatike prepoznavajo različne nepravilnosti in anomalije, opozarjajo na čedalje večje socialne razlike, neenakopravnost, nepravičnost družbe, socialne probleme in ogroženost. Med dramskimi osebami je veliko takšnih, ki prihajajo iz obrobja družbe, ki jih družba zaradi stereotipov, drugačnega prepričanja, načina življenja in mišljenja medse ne sprejme.

Ta sodobnost in raznolikost družbe se odraža tudi v dramskem jeziku, ki je močno razslojen. Drame so napisane v narečjih, pokrajinsko-pogovornih jezikih, slengu ... Avtorji se poslužujejo najrazličnejših tujk, vulgarizmov, kletvic, da bi še dodatno opozorili na nizkotnost družbe in specifičnost okolja, iz katerega izhajajo dramski junaki. Ob travmatičnih temah, govoru o preteklosti, neprijetnih stvareh se nemalokrat zgodi, da je likom komunikacija otežena, skozi jezik se več ne morejo izraziti, posledično govor zastaja in je nesproščen, lahko se pojavi tudi molk. Pomembno je, da teksti iščejo neke nove, nekonvencionalne oblike dramske pisave, gre za raziskovanje forme, druga stvar pa je, da se kritično odzivajo na stanje sodobnega sveta (Pezdirč Bartol 2006: 17–19).

V osnovi gre za odprta, zabavna, komunikativna besedila, ki so pravzaprav tragikomična, pod svojo lahkotnostjo skrivajo močno kritiko družbe, stisko in bedo posameznika. Avtorji poskušajo iz gledalcev/bralcev izvabiti grenki smeh, tako da splošne človeške napake, politične in strankarske razprtije prikažejo na komični način. Ukvarjajo se tudi s partnerskimi odnosi in odnosi med spoloma. Ena izmed pomembnejših tem, ki zaznamuje sodobno slovensko dramatiko in je značilna za celoten dramski opus Žanine Mirčevske, pa je vprašanje o smislu življenja in človečnosti, ki se mu bom podrobneje posvetila v nadaljevanju (Pezdirč Bartol 2006: 17–19).

Žanina Mirčevska se je rodila 20. 10. 1967 v Skopju v Makedoniji, kjer je končala osnovno šolo in gimnazijo. Leta 1990 je diplomirala na Akademiji za dramsko umetnost v Skopju, na Oddelku za dramaturgijo in gledališko režijo. Podiplomski študij je vpisala na Akademiji za glasbo, radio, film in televizijo na Ljubljanski univerzi, leta 1995 ga je uspešno zaključila z magistrsko nalogo *Fragmentarni dramski model skozi dramsko strukturo Heinerja Müllerja*. Doslej je objavila že več kot trideset znanstveno-esejističnih besedil o gledališču. Od leta 1989 je mednarodno priznana dramska avtorica, njena dramska besedila so uprizorjena v profesionalnih gledališčih v Makedoniji, Sloveniji, Črni gori, Franciji, Rusiji, Bolgariji, Srbiji, Nemčiji, Italiji, Bosni in Hercegovini, Romuniji ter na Poljskem in Hrvaškem. Poleg uprizoritve 11 dramskih besedil je bil uprizorjen tudi njen libreto za balet *Krvava kontesa* (1995) in scenarij za kratkometražni igrani film *Izginotje Suzane Arsove* (1991).

Že od začetka podiplomskega študija kot avtorica ali dramaturginja sodeluje s slovenskimi gledališči. V Sloveniji in v tujini je kot dramaturginja sodelovala na več kot trideset dramskih produkcijah. Gostovala je na različnih mednarodnih festivalih, npr. na Mednarodnem

gledališkem festivalu Arena (Erlangen, Nemčija), MittelFestu (Čedad, Italija), MESS-u (Sarajevo), na Festivalu Mucsarnk (Budimpešta), Festivalu Iberoamericano de Teatro (Bogota, Kolumbija), MOT-u (Skopje), BITEF-u (Beograd, Srbija), Splitsko ljeto (Split), na Gledališkem festivalu (Moskva, Rusija), Avignon Theatre Festivalu (Avignon, Francija).

Med leti 1991–2002 je bila zaposlena kot predavateljica dramaturgije na Akademiji za dramsko umetnost v Skopju. Tudi v tem obdobju je sodelovala na številnih gostovanjih v tujini, najpomembnejša med njimi so npr. International Summer Theatre School at The Royal Court Theatre, London (Velika Britanija), 1994, in gostovanje na International Writing Program at The Iowa University, Iowa City, Iowa (ZDA), 1996. Od začetka leta 2002, ko ji je Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije dodelilo status svobodnega umetnika, živi in ustvarja v Sloveniji.

Njen dramski opus sestavljajo naslednje drame: *Dies irae* (1990), *Mesto, kjer nisem bil* (1996), *Werther & Werther* (2004), *Odstiranje* (2004), *Na deževni strani* (2006), *Žrelo* (2006), *Proces* (2007), *Globalno muzikalno* (2007), *300 kosmatih* (2008), *Konec Atlasa* (2009), *Luknja* (2009) in *Kaj sanjajo svinje, ko kuhar doživi živčni zlom in se odreče svoji materi* (2011). Šestkrat so njena dramska besedila prišla v ožji izbor za Grumovo nagrado: *Odstiranje* 2005, *Na deževni strani* 2006, *Žrelo* 2007, leta 2009 je nato nagrado prejela za dramsko besedilo *Konec Atlasa*, ki ga je prijavila pod psevdonimom Tomi Leskovec. Drama *Luknja* je bila nominirana leta 2010, *Kaj sanjajo svinje, ko kuhar doživi živčni zlom in se odreče svoji materi* pa 2012.

V svojih dramah se ukvarja s problemi, ki jih prinaša sodobna družba, z vsemi anomalijami vred, ki jih obravnava z vidika filozofskih vprašanj, vezanih predvsem na vprašanje o smislu življenja in človečnosti. Po besedah Bojana Žalca »ne moremo ustrezno obravnavati, niti razumeti etike ali morale osebe, če ne upoštevamo smisla življenja. Osebna morala je prekvašena, prežeta s smislom, kot ga dojema v svojem življenju. Njena moralnost in etika se oblikujeta in pojavljata pod nebom tega smisla. Zato je vprašanje o izvoru smisla osebe, bistven del vprašanja o izvoru človeške morale« (Žalec 2006: 168). Avtorica je družbeno kritična, prikazuje družbeno stvarnost tega trenutka, nemoč deprivilegiranih, globalno pogoltnost kapitalističnega sveta, nasilje (zlasti nad ženskami) in pa tudi neke nove oblike človeškega izkoriščanja (izpostavlja žensko telo, nove oblike suženjstva, prostitucije, kupovanja maternice itd.). Skozi spretno zasnovano zgodbo v bralcu izzove moralna in etična vprašanja, usmerjena predvsem na posameznika, ki mora najprej pri sebi razčistiti, kakšne so

njegove vrednote, kaj sploh so prave vrednote in smernice za življenje in kaj pomeni človečnost v današnjem času in družbi.

Iz avtoričinega dramskega opusa sem si izbrala pet dram: *Žrelo*, *Konec Atlasa*, *Na deževni strani*, *Luknja* in *Kaj sanjajo svinje*. Dela sem izbrala na podlagi njihove tematike. V procesu iskanja del za analizo in interpretacijo vprašanja, ki sem si ga v diplomski nalogi zastavila, sem prebrala obnove večine del Mirčevske. Mnenja, komentarje, njene misli sem prebrala tudi na portalu sigledal.org, kjer sem pridobila nekaj koristnih informacij glede tematike dram in povezav med njimi. Pregledovala sem tudi gledališke liste dram, ki so bile uprizorjene, in se z avtorico dogovorila, da mi je preko elektronske pošte odgovorila na nekaj mojih vprašanj. Vse to raziskovanje pa je pripomoglo tudi k lažji izbiri besedil za analizo. Ugotovila sem, da se v večini svojih dram avtorica ukvarja s perečimi problemi sodobnega sveta, kapitalizmom, ki povzroča razčlovečenje naše družbe, sprašuje se o smislu življenja in v dramah išče rešitev pred dokončnim propadom. Čeprav je opisana tematika značilna za večji del njenega opusa, je v teh petih dramah, ki sem jih izbrala, še posebej poudarjena oz. potisnjena v ospredje. V drami *Luknja* nas opozarja na problem nadomestnega materinstva in vprašanja popredmetenosti človeka, ki izgublja svojo človečnost. *Žrelo* nas popelje skozi lakomno pot glavnega junaka, ki je tipični predstavnik grabežljive kapitalistične družbe, ki prav tako izgublja svojo človečnost. V *Koncu Atlasa* so še posebej izpostavljena bivanjska vprašanja, ki se porajajo mornarjem v trenutkih, ko se jim bliža smrt, v ospredju so predvsem vprašanja o smislu življenja. Drama *Na deževni strani* nam želi približati pet individualnih zgodb, ki prikazujejo nesrečno igro naključij oz. dogodkov, ki posameznikom jemljejo vero v smisel življenja. Predstavniki mlade generacije, ki živijo potisnjeni na rob družbe (brez perspektive, možnosti za zaposlitev, izobrazbo pa so predstavljeni v drami *Kaj sanjajo svinje*. Posamezna dela bom analizirala, interpretirala, se nanašala na že obstoječe raziskave, poskušala posamezne segmente del raziskati tudi sama, jih med sabo primerjala in poskusila poiskati njihove skupne značilnosti oz. točke, v katerih so si dela različna. V diplomski nalogi želim raziskati, ali je za izbrana dela značilno, da se avtorica v vseh sprašuje o smislu življenja in človečnosti, kako se ta vprašanja oz. tematika odraža na posameznih ravneh besedila, ali imajo podobno zunanjo in notranjo zgradbo, kakšen vpliv ima sama zgradba na dojemanje zgodbe. Zanima me tudi ali se jezik, ki ga uporabljajo dramske osebe, med dramami razlikuje, kako se izbrana tematika izraža skozi govor oseb, ali se tudi sam jezik v delu lomi v skladu z razkrojem vrednot in kakšen je v izbranih besedilih položaj posameznika v današnjem kapitalističnem svetu.

2 Analiza

V analizi izbranih dram se bom posvetila predvsem iskanju temeljnih značilnosti, s katerimi bi lahko odgovorili na vprašanje, ki sem si ga zastavila v naslovu diplomske naloge. O sami analizi del Žanina Mirčevska pravi takole: »Za dramatika je vsaka samoanaliza lahko problematična (lahko ima »kastracijski« učinek) ... Upam, da vsako moje dramsko besedilo odpira posebno problematiko, govori na poseben način in je hkrati dovolj odprto za interpretacijo, tako da ponuja neko večplastnost¹«. Sama pa želim z interpretacijo in raziskovanjem posameznih del to večplastnost tudi odkriti.

2.1 *Žrelo*

Na začetku se želim posvetiti drami *Žrelo*, ki nima tipične dramske zgradbe, gre za enodejanko, ki se dogaja v sedanjosti. Protagonist oz. tisti, ki je pojedel svoje ime, se sprehaja po gozdu in pohlepno nabira lisičke, hkrati pa sanja o trgovanju z njimi in velikem zaslužku, želi si pobrati vse, ničesar noče pustiti. Pri opravi ga zmoti Tine, ki ga opozori, da je gozd v zasebni lasti in da ni mogoče brez dovoljenja nabirati gob. Skupaj se odpravita k lastnici Sirmi, za katero se izkaže, da je protagonistova mati. Želi ji smrti, da bi prišel do bogastva, želi si vsega najboljšega, nič mu ni dovolj. Predstavi se mu tudi svetovalec pokojne matere, Edvard, ki mu da nekaj nasvetov in novih informacij o posestvu, in Amelija, ki ga proti njemu naščuva, prepriča ga tudi, da spijeta antikvariatno vino. (...) občuti čedalje večjo željo po hrani, odloči se, da bo pojedel samo še jabolko, odpravi se na vrt, kjer pod drevesom spi Jože, njegov delavec. Podari mu denar, on pa ga povabi na ogled boja psice s črncem. V nadaljevanju spremljamo pogovor med (...) in Lolito, punčko, ki bi rada, da ji striček kupi vse, kar si bo zaželela, ter Terezo, Jožetovo ženo, in Tinetom. Dogajanje se za kratek čas prestavi v konjski hlev, pobiti da vse konje in ukaže prodati vse, da si bo lahko kupil hrano. Odide k zdravniku, ki ga zdravi zaradi požrešnosti. Spozna, da je Edvard njegov oče, vendar more vseeno oditi iz posestva. V gozdu sreča medveda, pri katerem se želi potolažiti, ko pa mu le-ta pove svoje ime – Haribo, se zave, da mu ni rešitve.

»*Žrelo* je težak tekst, povsem različen od drugačne lahkotne, sodobne slovenske družabno burkaške ali lažno raziskovalne gledališke stvarnosti, ki se izmika moralnemu, etičnemu in

¹ Intervju z Žanino Mirčevsko je priložen na koncu diplomske naloge.

političnemu angažmaju, ki bi bil naravnost ali metaforično politično, usodno zakoreninjen v konkretnem času in prostoru» (Osojnik 2009: 6).

Besedilo je neposredni dedič Strniševih *Ljudožercev*. Tudi to besedilo govori o pomanjkanju človeškega poguma, pa vendar se drami razlikujeta, opazujemo dva različna svetova – za razliko od *Ljudožercev*, oseb v *Žrelu* ne zanima več, kaj je dobro in kaj slabo. Drama nadaljuje zgodbo *Ljudožercev* v novem svetu kapitalistične logike, medijskega spektakla, kjer tudi človek postane le del reklamnih sporočil in ko je potrošniški svet edini možni svet in onkraj njega ne obstaja nič drugega. Glavna oseba je slehernik, ki se na svoji poti srečuje s pregrehami, njegova glavna pregreha in slabost je požrešnost. Protagonist je tisti, ki je pojedel svoje ime in je grafično označen samo še s tremi pikami (...), od njega ostane samo še znak, kar lahko razumemo tudi kot njegovo popolno razčlovečenje (Pezdirč Bartol 2009c: 19–22).

Protagonista zgodbe spoznamo, ko nabira lisičke v gozdu in že v njegovih prvih replikah se pokaže velika lakomnost. Pomembno vlogo za nadaljnji razvoj zgodbe ima ženska, za katero se izkaže, da je njegova mati, ki si je nagrabila bogastva, lepotica, ki obljublja zanesljivo potomstvo, vrtni delavec, ki je za dobro plačilo pripravljen storiti karkoli, punčka, ki z obrazom nedolžnosti zahteva, da ji naj striček kupi vse, kar si bo zaželela. Vse te osebe so del družinske posesti, hkrati pa so tudi nosilci nekakšnih arhetipskih lastnosti. Njihovi pogovori se ves čas vrtijo okoli osnovne potrebe po hrani, glavna oseba je nenehno lačna in ne more najti hrane, ki bi jo zadovoljila. Lakota je nenasitljiva in želja po posedovanju neskončna – tako se zgodba skozi igrive in presenetljive obrate, ki vselej privedejo do skoraj istega, vrti proti končnemu propadu. Glavna oseba kljub nenehnemu žretju še vedno čuti lakoto, ves čas išče neke nove možnosti, s katerimi bi se nasitila. Skozi to besedilo pa lakota postaja sodobna epidemija človeštva, ki ima različna poimenovanja. Pijanec Tine v besedilu različne vrste lakote pojasni takole:

»Nima smisla, da se gremo skrivalnice. Vsak ima svojo lakoto, gospod. Ljudje pa niso pravični, gospod. Lakoti po denarju pravijo podjetnost. Lakoti po uspehu ambicioznost. Lakoti po seksu strast. Lakoti po oblasti moč. Lakoti po alkoholu alkoholizem. Jaz se ne sramujem svoje lakote in vem, da ima vsak svojo. Razlika je le v tem, da so nekateri bolj, drugi manj lačni, da nekateri odkrito povedo, da so lačni, drugi pa to skrivajo« (Mirčevska 2009c: 38).

Žrelo tako spregovori o hlastanju, lakoti, nenasitnosti, ki jo sodobnemu človeku predstavljajo materialne dobrine. Naslov je simbolen in predstavlja sinonim za neke globalne pogoltnosti, značilne za ta trenutek. V sodobnem svetu se lakota kaže kot kompenzacija nečesa, kar manjka, nečesa, kar bi potešilo človekov eksistencialni glad. Pomembno vprašanje, ki se razkriva v tem besedilu, je vprašanje človečnosti v sodobnem svetu. Mirčevska opaža čedalje

večjo odvisnost ljudi od želja, neko globalno pogoltnost, in meni, da je to tisto, kar človeka razčloveči (Pezdirc Bartol 2009c: 19–22).

Iztok Osojnik v svojem članku *Žrelo lakote – v kraljestvu Haribo* pojasnjuje, da je v drami shakespearsko vprašanje biti ali ne biti, preko asociacij na Hemingwaya (To Have and Have Not) preobrazi v TO EAT OR NOT TO EAT, hkrati pa se nasloni na bistveno vprašanje zahodnjaške filozofije, ki se navezuje na transparent iz *Žrela POZNAM SE, TOREJ SE OBVLADAM, TOREJ JEM*. Osojnik razlaga, da smo danes ljudje zaradi preobilice hrane prisiljeni nadzorovati vse, kar pojemo. Mleko brez maščob, cigarete brez nikotina, seks brez strasti, uživanje brez užitka ipd. pomenijo, da je žretje postalo kulturni obred samopotrjevanja na način samoomejevanja, ki pa v nobenem primeru ne sme ogroziti potrošniške mrzlice in jalove preobilice. Lakota po njegovem mnenju ni naraven, biološki problem prehranjevanja, ampak kulturni, politični in ekonomski (Osojnik 2009: 11).

V dramskem besedilu se srečamo s številnimi sodobnimi blagovnimi znamkami, ki opozarjajo na vpetost v potrošniški svet, to so npr. »[...] sir Burrata, [...], svetlo in temno pivo Bavaria, maslo President« (Mirčevska 2009c: 27). Te navezave na sočasno realnost povzročijo večjo povezanost z bralcem oz. publiko, ki se s pomočjo konkretnega v drami lažje identificira z liki in prepozna v obravnavani tematiki. Osnovna ideja se kaže v nenehnem ponavljanju glagolov želeči, obogateti, imeti, kupiti, posedovati, vzeti. Svoj nepotešeni glad glavni junak izrazi tudi z besedami »Moja usta so postala vhod v brezno moje notranje teme« (Mirčevska 2009c: 40).

Vrh drame je del, ko protagonist v pogovoru z zdravnikom spozna, da je tudi človek lahko hrana. Besedilo se konča kruto, ironično in poetično, (...) na koncu sreča medveda, ki je prijazen, ima topel kožuh in mu nudi zavetje, počuti se kot da bo pri njem našel neko izpolnitev. Na koncu pa se izkaže, da je ta medved Haribo, tudi on je le blagovna znamka in tudi on občuti lakoto. Osojnik v svojem članku opozarja na sodobni pojav kanibalizma, želji po použitju vsega človeškega, »[...] kot človek, ki se ne ustavi pred sočlovekom in ga preprosto požre, dobesedno in kot telo v zaletu svoje požrešnosti« (Osojnik 2009: 13).

Besedilo ni klasičen dramski tekst, krši klasično dramsko formo. Razdeljeno je na 25 prizorov in na začetku vsakega prizora je napisano, kdo nastopa. Nato pa si njihove replike sledijo izmenično, linearno in so razdeljene zgolj s poševnico oz. velikokrat sploh niso grafično ločene. Na začetku sta določena tudi kraj in čas dogajanja, didaskalij pa v samem besedilu ni. Tako besedilo drugače učinkuje in zahteva večjo koncentracijo bralca. Mirčevska se poigrava

z grafiko, na ta način kot delujejo logotipi ali potrošniški svet, ki ga vnese tudi na raven jezika. Besedilo dostikrat učinkuje s svojim zvočno-ritmičnim učinkom, npr.

» (...)

– Marmelada je kot čokolada,
dala mi jo je ženska mlada,
ki ima noge kot klada,
ampak marmelade pa obvlada,
čeprav veliko naklada,
hvaležen sem ji za toliko slada ...« (Mirčevska 2009c: 37)

Opazimo lahko igrive otroške izštevanke, igrive banalne dialoge. Avtorica v delu uporablja pogovorni jezik (npr. cukur, šparanje, gazda), slabšalnice (npr. tastara), pomanjševalnice (npr. zajček, striček), veliko pa je tudi citatov in besed v angleščini, npr. »Everlast is my name I'm from the HOME of pain« (Mirčevska 2009c: 32). Pojavi se tudi navezava na ljudske pesmi in reke, npr. »enci, menci, na kamenci« (Mirčevska 2009c: 27), vzpostavlja dialog s svetovno književnostjo (npr. z izbiro imen: Lolita, Dorian, parafrazira Hamleta), v besedilo vnaša gesla reklamnih sporočil, npr. »SEME JE NAŠE, USPEH JE VAŠ« (Mirčevska 2009c: 42).

Kljub temu da gre za mitično besedilo, se tekst povezuje s tipično slovensko stvarnostjo, v besedilu so prikazani gobarjenje, Lipicanci, domača marmelada. V izbranem tekstu želi Mirčevska pokazati, kako dela z nami kapital, ves čas nas dela nesrečne in ves čas mora v nas vzbujati željo po več. Tako deluje tudi (...), nikoli mu ni dovolj. Kapitalizem se zna vedno prilagoditi, vedno najde naše želje in jih vedno zna vzbuditi. Če si ne bi ničesar želeli, bi bil to glavni greh sodobnega sveta.

2.2 Konec Atlasa

V drami *Konec Atlasa* nastopajo štirje ribiči, kitolovci, različne starosti, ki so poimenovani: KRVAVA SREDA, ROKO ČRNO OKO, LUKA LUČKO, NIKI TAJFUN – njihova imena so značilna za piratski svet, ki je poudarjen tudi s tetovažami, leseno nogo, prevezo čez oko, železno kljuko. Vsak izmed njih ima svojo življenjsko zgodbo: Lučko je bil ženskar, ki si je želel ugrabiti tovarniško ladjico in zaživeti po svoje; Roko je imel doma hčerko in ženo, ki jo je prevaral; prav tako je zaročenka varala Krvavo sredo, ki jo je ubil iz maščevanja; Niki tajfun pa si je želel iti delat v Šanghaj, vendar mu je to njegova mladoletna zaročenka preprečila. Zdaj vsi skupaj delujejo pod okriljem družbe Atlantik Export. Plujejo okrog Bermudskega trikotnika in lovijo kite, zaradi masti in olja, ki sta vir zaslužka in pomembna za trgovino. Motiv kitolova kaže navezavo besedila na sodobno dogajanje, glede na primarno

dejavnost, ki jo je predstavljal v preteklosti se je do danes močno spremenil in skomercializiral. Nanj lahko gledamo tudi kot na eno izmed oblik prevlade človeka nad naravo.

Prizorišče dogajanja je zelo zanimivo, postavljeno je na odprto morje, na tovarniško ladjo, kitolovko Atlas, zajame jih vihar in čakajo na pomoč. Ladja, ki je ujeta v oceanu sredi viharja, je prisposodba sveta, zato lahko naslov *Konec Atlasa* nakazuje na konec sveta. V neurju ladja razpade, pomorščaki pa se potem na tihem odločajo, koga bodo žrtvovali morju in še poglobili razkroj tistega, kar jih je vezalo v človeško skupnost. V njihovih dialogih pride do izraza boj za obstanek, samoohranitveni nagon, razmerje med posameznikom in skupnostjo. Vsak dan je njihovo upanje na rešitev manjše, zaman upajo na pomoč tovarniške družbe. Luka Lučko na vprašanje, ali jih iščejo, odvrne: »Nas morda ne, ladjo pa« (Mirčevska 2009b: 902). Začnejo se zavedati, da so nepomembni, brezpredmetni, vredni le toliko, kolikor ulovijo in tako doprinesejo k dobičku družbe. Pojavi se problematika nepomembnosti človeškega življenja znotraj kapitalistično usmerjene družbe. Njihova življenja so razčlovečena, prav tako tudi življenje sirene, ki jo ubijejo s trizobom in jim predstavlja hrano. Tudi sami postanejo hrana ranjenemu, besnemu kitu in odgriznjeni deli njihovih teles se osamosvojijo. Manjkajoči deli telesa imajo v besedilu svoje vloge, med njimi se vzpostavi dialog, hkrati pa »parafrazirajo ločeno življenje duše in telesa v ločeno življenje telesa in njegovih konstitutivnih delov« (Pezdirč Bartol 2009a: 7).

Mirčevska v izjavi *Umetnost v času materializma* pravi, da je centralni motiv drame bližina onkraj in Niča, da se besedilo dejansko ne ukvarja z zgodbo; življenje je že za nami. Vsi liki, ki so zatečeni na tej ladji, spregovorijo v fragmentih o tem, kdo so bili, kaj se jim je zgodilo, s čim je bilo zaznamovano njihovo življenje in da lahko to dramsko situacijo dekodiramo in apliciramo na celotno civilizacijo (Mirčevska 2009d).

Besedilo s svojimi referencami kaže na konkreten prostor in čas, npr. zapisi v ladijskem dnevniku, sporočilo v steklenici ... Minevanje časa se kaže v pogovoru med ribiči, ki se pogovarjajo o tem, koliko časa je že minilo, v menjavanju sonca in lune. Cikličnost pa ustvarjajo dialogi, zgodbe in dogodki, ki se ponavljajo.

Tekst je po svoji atmosferi zelo spektakelski, zanj je značilen preplet absurda, nihilizma, simboličnih pomenov. Gre za sodobno pojmovanje dramske zgodbe, v preciznem izpisu, čistem dialogu, natančni dramaturgiji, v navezavi na izvirne like junakov, ki kljub katastrofi ohranjajo nekoliko nostalgичno držo. »Avtorica absurdnost v drami dosega s kratkimi stavki,

ponavljanji, paralelizmom, humornimi dovtipi, zvočno sugestijo in poudarjenimi vizualnimi elementi« (Pezdirč Bartol 2009a: 10).

Besedilo se navezuje tudi na svetopisemsko pripoved o Jonu in ribi, ki govori o tem, da je Bog poslal preroka Jono v Ninive, da bi ljudem povedal, naj se pokesajo svojih grehov. Ker ni hotel iti, se je odpeljal v Tarsis z ladjo, vendar je nastala velika nevihta. Jona je vedel, da je sam kriv, in rekel mornarjem, naj ga vržejo v morje, in neurje se je umirilo. Bog je poslal veliko ribo, da Jono pogoltne. Prerok je bil v ribjem trebuhu tri dni in tri noči in se pokesal, ker ni ubogal Boga; potem ga je riba vrgla na kopno. Jona je šel v Ninive in jim rekel, da bo Bog uničil mesto, če se ne pokesajo. Ljudje so se res obrnili od svojih grehov in mesto je bilo rešeno. Svetopisemska zgodba nas uči, da se je nujno spokoriti za grehe, če se želimo izogniti večnemu pogubljenju. Kitolovce zadenejo številne božje kazni, npr. neurje, napad morskih psov, hkrati pa se tudi v tej drami pojavi želja po odkritju, kdo je krivec za vse, kar se je slabega zgodilo. Vseskozi se v besedilu ponavlja vprašanje »KDO IZMED NAS KRIV JE TE NESREČE?« Ironija pa je v tem, da v današnjem svetu vsaka žrtev le podaljšuje agonijo pred neizogibnim propadom.

V izjavi *Umetnost v času materializma* Mirčevska govori tudi o tem, da stanje, ko so vse zgodbe in možnosti »odrešitve« končane, kliče po redefiniciji vrednot, smisla življenja, po streznitvi in novem začetku. Vendar so zaman naša pričakovanja, da bo rešitev prišla sama od sebe oz. da nam bo pri tem pomagal nekdo drug. Besedilo se ukvarja z robno situacijo: kako človek gleda na svoje preteklo življenje in kaj sledi, ko pride do prelomnice. Katastrofa tako postane priložnost za refleksijo, ki je nujna za nov začetek. Avtorica sama na dramo gleda kot na pomorsko različico drame Čakajoč na Godota, vendar je ni zanimalo, kaj se zgodi po Godotovem prihodu, temveč kaj se zgodi po njegovem dokončnem odhodu, ko vsem postane jasno, da ni več upanja, da bo še kakšen drug Godot prišel in zagnal naša življenja ali zgodbe. Besedilo živi v tem medstanju pred novim začetkom, ki se morda nahaja na koncu, hkrati pa sam konec ni nujno fatalističen. Meni, da je naša civilizacija prav v tem trenutku na prelomnici, ki niha med novim začetkom ali temo (Mirčevska 2009d).

2.3 Na deževni strani

Drama je sestavljena iz petih individualnih zgodb, ki si sledijo iz ene v drugo. Oseba prejšnje ali naslednje zgodbe se kot stranski lik pojavi v neki drugi zgodbi – prejšnji ali naslednji. Prva zgodba govori o Simonu, ki mu je umrla mati, s katero se še vedno pogovarja ob večerih. Zaradi razhoda s svojo partnerko je ostal brez vsega. Živi v skromnem stanovanju v bloku, ima finančne težave. Ob pogovoru z mamo izve, da je imela v maturantski obleki, ki jo je prodal po njeni smrti, napisano šifro za trezor, v katerem je imela shranjene življenjske prihranke. Pravi, da mu o tem ni hotela prej nič povedati, da bi sam naredil nekaj iz svojega življenja. Simon se zato odpravi v prodajalno za obleke, kjer od prodajalca dobi naslov gospoda Šariča, ki naj bi kupil materino obleko. Odpravi se ga poiskati, ampak ga na tem naslovu ne najde. V stanovanju namreč živi Hamid, mlad študent arabskega porekla, s katerim pa se že začne druga zgodba. Po Simonovem odhodu v stanovanje privihra Bahraj, ki mu prinese novico, da so vsi izvedeli o njegovem razmerju z albinko Albo in da naslednji dan pride na obisk njegov oče, da se bosta o tem pogovorila. Oče njegove zveze ne odobrava, Hamid zato Albo ukani, počaka, da se njun otrok rodi. Oče poskrbi, da bo zanj dobro poskrbljeno, Albi pa sporočijo, da je njen otrok mrtev. Hamid jo pusti brez vsega, odjavi celo njuno skupno stanovanje. Nihče več ji ne nudi zavetja, zato odide na železniško postajo, da bi odšla. To pa je tudi začetek tretje zgodbe. Liza na železniški postaji igra na violino, Alba pa ji v klobuček vrže svoj poročni prstan. Ulična umetnica je hči matere samohranilke, ki je popolnoma na tleh po razhodu z Lizinim očetom, zato stori samomor. Liza se spomni mamine zlate verižice, njenega talismana za srečo, ki ga od nje ni hotela sprejeti. Mimo nje nato pride starejši moški, ki mu da navodila, kako se pride do urada za izgubljene stvari; s tem pa se že začne četrta zgodba, zgodba o Davidu Šariču, ki je prišel na urad iskat svojo aktovko, v kateri je bil unikatni zdravniški recept iz leta 1532. Zaposleni njegove aktovke ne najde, gospodu pa se začne megliti razum, pojavljajo se mu prividi in omedli. Takrat pa na urad vstopi punčka Alica, protagonistka zadnje zgodbe. Izginila je, ko je odšla na sprehod v park. Znajde se v Aleksandriji, v Gnomovem vrtu, kjer nabira dateljne. Gnom, za katerega se izkaže, da je Albin sin, želi, da bi ostala z njim.

Vse zgodbe se zaključijo nesrečno, Alba za nekaj trenutkov v letališki čakalnici sedi poleg svojega sina, vendar ga ne prepozna, Simon nikoli ne pride do materine maturantske obleke. Liza nikoli ne najde materine zlate ogrlice, David pa ne izgubljenega dokumenta. Tudi Alica se nikoli več ne vrne domov.

Besedilo je bilo leta 2006 nominirano za Grumovo nagrado, žirija je nominacijo obrazložila takole:

»Drama prinaša v slovensko dramatiko inovativno »epizodno« oziroma krožno dramsko strukturo, ki jo sestavlja pet na videz nepovezanih oziroma le rahlo prepletenih zgodb z »dodatkom«, v katerih pa se razkrije sklepna skupna poanta igre: »Ni upanja, da bi kdorkoli od zgoraj navedenih kdajkoli našel ali povrnil izgubljeno ...« *Na deževni strani* je tako igra o izgubljanju, in to najprej »usodno« pomembnih stvari (obleke z všito številko, ki odpira vrata trezorja, novorojenčka, zlate verižice kot talismana, aktovke s pomembnim dokumentom in dóma), v resnici pa »preproste« možnosti za odrešitev oziroma upanja nanjo. Ljudje v drami živijo na socialno označeni »deževni«, torej temni strani sveta in usoda je z njimi neusmiljena, avtorica pa nam skozi njihova življenja – vseskozi s premišljeno dramsko pisavo, ki se suvereno umešča v kontekst sodobne evropske drame – zastavlja temeljno vprašanje o njihovi in naši človečnosti.²«

V Simonovi zgodbi skozi materine besede prepoznamo bedo, v kateri živi. Mati njegovo stanje opiše z besedami:

»Vse je v redu. Vse. Vem, da je vse v redu. Vem, da si lačen, da ti je hladno, vem, da te je Marijana zapustila, vem, da imaš karies na petici spodaj desno, nimaš za zobarja, ne za položnice, ne za nova očala, vem, da so te odpustili, vem, da delaš zdaj za firmo, ki je ničvredna, in vem, da bi zdaj pojedel eno veliko porcijo mlečnega riža s cimetom in še eno veliko skledo polente in še najmanj deset palačink, s sirom, medom, marmelado in orehi, ker nisi jedel nič že tri dni, razen konzerve mesnega narezka in četrt kruha. Tisti mesni narezki danes, to je samo obarvana moka, to niso mesni narezki, kot so bili nekoč. Ne, ne, niso. Ampak, konec koncev, je, kar je« (Mirčevska 2006a: 1021).

Zaradi finančnih težav so mu odklopili elektriko in gretje, njegova nekdanja partnerica ga je zapustila in od njega terja denar. Njegovo mater je povozil avtobus, ostal je sam, ob večerih se pogovarja z njenim prividom. V njegovo življenje razkritje, da je imela v maturantski obleki skrito šifro za trezor, znova vnese upanje na boljšo prihodnost. Odpravi se iskat obleko, svojo edino možnost rešitve, vendar je ne najde. Da bi pridobil naslov gospoda, ki je obleko kupil, se poniža in pristane na igračkanje prodajalca, da mora brez rok priti do listka z naslovom, ki si ga je vstavil med ritnici. Kljub vsemu ponižanju in vloženemu trudu, da bi si zagotovil boljše življenje, mu to ne uspe, obleke nikoli ne najde. S tem pa se znova potrdijo besede njegove matere, ki pravi:

»Škoda. Res škoda. V vseh tragičnih zgodbah so stvari tragične, ker se take stvari ne zgodijo, da bi bile srečne. Včasih samo malenkost manjka, da bi bile srečne, ampak brez te malenkosti spet ni nič. Pravzaprav je veliko

² Obrazložitev je bila objavljena na spletni strani

<http://www.pgk.si/main.php?vie=cnt&str=&id=2006031015104007&lng=slo&dateStamp=1401610210> (Dostop 25. 7. 2014)

takih zgodb, kjer ravno malenkost manjka. Mislim, da tudi ni popolnoma srečnega, mislim, popolnoma srečnega človeka. Vsakemu nekaj manjka. In pogosto je to, kar manjka, ravno to, malenkost« (Mirčevska 2006a: 1025).

V teh besedah pa lahko pravzaprav prepoznamo značilnost vseh predstavljenih zgodb v drami. Tudi Alba, dramski lik iz druge zgodbe, je v življenju grdo prevarana. Po rojstvu sina, ji le-tega vzamejo in sporočijo tragično novico, da je umrl pri porodu. Pustijo jo popolnoma samo in ne najde več smisla, za katerega bi se bilo vredno boriti. V tej zgodbi je aktualiziran problem korupcije in izigravanje človeka. Hamid in Bahraj sta namreč podkupila zdravnika, ki »[...] nič ni rekel. Pomolil je svojo belo polirano rokico, že prozorno od neštetihih ribanj in pranj, in vzel kuverto. In to je vse« (Mirčevska 2006a: 1041). Tisti, ki ima, lahko dela, kar hoče, se izogne zakonu, povzroči krivico, prevara nižjega od sebe. Tako je Hamid od očeta dobil navodilo, da naj »[...] oženi to ženskico. Naj bo srečna, naj se veseli. [...] Zadovolji se, in ko rodi, naženi tujko. Otroka vzemi. Vsi vaju čakajo, da se vrnete, da prideta domov ...« (Mirčevska 2006a: 1040). Na takšen krut, zahrbtnen način je bila izigrana Alba, vendar ji je bila na železniški postaji ponujena možnost oz. tista malenkost, o kateri govori Simonova mati, da bi lahko bila znova srečna. Nekaj minut je sedela ob svojem sinu, vendar sta se ob nevednosti, da sta mati in sin pogovarjala o banalni stvari, kot je parfum.

Talisman za srečo je izgubila tudi Liza, ko ni hotela sprejeti materinega darila – njene zlate verižice s štiriperesno deteljico. Svoje mame ni marala, ker se je preveč obračala nazaj v preteklost in pričakovala, da se bo njen mož vrnil, čeprav je že srečno zaživel z mlajšo žensko. Tega ni prenesla, zato je morala hoditi k psihiatru in jemati tablete. Zaradi žalosti in da bi nekdanjemu partnerju pokazala, kaj ji je naredil, je na koncu storila samomor – skočila je z balkona, v svojem življenju ni več našla smisla. Besede, s katerimi Liza opisuje svojo mater, so gnila pomaranča, združasta meduza; s temi besedami in neznosnim obnašanjem do lastne matere njeno življenje popolnoma razčloveči. Liza ob njeni smrti ni bila pretirano prizadeta, zanimala jo je samo verižica, ki je od nje ni hotela sprejeti, ko ji jo je hotela podariti za srečo na njenem prvem javnem izpitu, vendar se ji je ravno zaradi tega dogodka vse lepo v nadaljnjem življenju izmaknilo.

»Nisem vzela njene verižice. Njenega talismana. Nisem naredila izpita. Nisem končala študija violine. Nisem zaposlena. Nimam rednih dohodkov. Nimam prijatelja. Nimam stanovanja. Prodali so ga. Brat je tako zahteval. Igram na cesti. Nič mi ne manjka. Pogosto se sprašujem, kje bi bila sedaj, če bi ta njen amulet, to bedno od njenega potu kislo verižico, z zlatim obeskom, štiriperesno deteljico, imela na sebi ...« (Mirčevska 2006a: 1052)

Podobno kot v prejšnjih zgodbah tudi v naslednji spremljamo starčka, ki je izgubil usodno pomembno stvar – za njega življenjsko pomembne dokumente. Vse svoje življenje je posvetil rehabilitaciji cesarja Pavla Petega, zdaj pa je izgubil aktovko s pomembnim dokazom,

s katerim bi ga opral krivde in spremenil zgodovino. Svojo izgubo in njen pomen zanj podkrepi z besedami: »Samo korak je manjkalo. Imel sem resnico v rokah. Verjemite mi. V rokah sem jo držal. V torbo sem jo dal« (Mirčevska 2006a: 1059). V dialogu z uslužbencem na uradu za izgubljene stvari lahko zasledimo tudi kritiko sistema in uradniškega aparata, ki je nezanesljiv in neuspešen. Davidu Šariču se začnejo prikazovati prividi carja, s katerim je bilo povezano njegovo življenjsko delo. Podre se mu svet, v življenju ne vidi več smisla, za katerega bi se boril tako zavzeto, kot se je za to raziskavo.

Alica, protagonistka zadnje zgodbe, pa je izgubila dom. Znajde se v Aleksandriji, kjer ji Gnom ponuja vse najboljše, temnomodro svilen nagubano obleko, zlato verižico z obeskom in usnjeno aktovko (torej vse, kar so prejšnji junaki izgubili). »Vse v celoto povezujeta dva dodatka: prvi nakazuje možnost, da izgubljeno spet najdemo, drugi dodatek pa izraža končno sporočilo, da to ni mogoče – nauči se moramo izgubljati, to je sestavni element življenja. Naslov *Na deževni strani* torej označuje temno stran sveta, kjer o posameznikovi usodi odloča igra naključij« (Pezdirč Bartol 2009c: 20).

2.4 Kaj sanjajo svinje (Ko kuhar doživi živčni zlom in se odpove svoji materi)

Drama *Kaj sanjajo svinje* s podnaslovom *Ko kuhar doživi živčni zlom in se odreče svoji materi* je bila leta 2012 nominirana za Grumovo nagrado. Sestavljena je iz desetih prizorov, vsak ima svoje poimenovanje. Vsak izmed posameznih prizorov želi orisati podobo sodobnega sveta, kjer odnose med ljudmi ureja družbeni sistem.

V prvem prizoru, ki se imenuje *Prekucnjeni ...*, se Toni in Oli Prišt pogovarjata o tem, da se nič ne dogaja, želita si, da bi se zgodilo nekaj vznemirljivega. Drug drugemu dajeta predloge o tem, da bi oropala banko, spustila živali iz živalskega vrta, zažgala vse kontejnerje v mestu. Toni pravi: »Rad bi da ... da se neki ful dogaja ... neki tko, nenavadna ...« (Mirčevska 2012: 856). Ni jima važno, zakaj naj bi kdo govoril o njima, pomembno je samo, da bi bila opažena, pravzaprav se vsi liki v drami zamenjujejo kot nekaj posebnega. Toni kriči v prazno: »Nočem bit le faca v množici, pizda, hočem zakričat, da me vsi slišijo ...« (Mirčevska 2012: 861). Prideta na idejo, da bi odprla hišo idej. Takrat se pojavi Betka, ki jima pove, da ljudje na spletu vsak dan objavijo čisto nore ideje, kot so npr. »očistimo planet v enem dnevu, »podarite igrače«, »posadimo drevo«, »varčujmo z elektriko«, kar so pravzaprav reference na sodobnost.

Vsak izmed posameznikov živi v utopiji, nekem svojem svetu. Spomenka Hrabar, šolska psihologinja v delu, pravi: »Ne pozabimo, da se je prav iz utopije porodil marsikateri dejavnik naše sedanje realnosti. Vsakdanje stremljenje k boljši družbi je vodilna moč naše družbe. Brez utopije ni napredka« (Mirčevska 2012: 870). Idejo utopije je v sedanjost prenesla nenehna želja kapitalizma po napredku. Dramske osebe se same ne zavedajo, da živijo v polju utopije in da se nobeden njihov poskus izboljšanja življenja zaradi tega ne bo uresničil (Adamič 2012).

Dejanja posameznikov so predstavljena oz. spremljana z distance medijske novice, kar potrjuje tudi drugi prizor – Izjave za javnost. V tem prizoru gre za prvoosebne izjave Adriane Vajs, Tamale, šolske psihologinje Spomenke Hrabar, upokojenke Slavice Kozmos, mesarja Liama Hribarja, Starčka, alkoholiziranega brezdomca Dimitrija, dveh študentk – vsak poda svoj pogled na izgrede in absurdno dogajanje (ropanje in požiganje) mladih, ki si želijo boljše prihodnosti. Zanimiva so različna mnenja različnih generacij in družbenih slojev na isto problematiko. Šolska pedagoginja vzroke za revolucijo išče v »zasvojenosti s socialnimi transferji v delu družbe, razkroju klasične družbe, socialni izključenosti, izostrenem materializmu« (Mirčevska 2012: 866) in poudarja, da mladi nimajo ničesar več za izgubiti, če se ne bodo uprli, jih bo sistem sam pokopal. Tudi Dimitrij podpira odločitve mladih, ker po njegovem mnenju elita vlada samo zase, ne pa za ljudstvo. Nasprotni mnenji podata upokojenka Slavica, ki jo je sram, da živi v takem mestu, in pravi, da so demonstracije samo krinka za kraje trgovin in mesar Liam, ki poudarja, da so tudi v času njegove mladosti mladi imeli svoje vizije, želje in sanje, ampak jih niso izražali na tako banalen način. Nastali problemi pa so pravzaprav posledica tega, da v sodobni družbi mladi danes ne najdejo več perspektive oz. upanja na boljšo prihodnost. Želijo si sprememb, na žalost pa se je potrebno zavedati, da je tudi politika, ki naj bi predstavljala eno izmed rešitev za ljudstvo, dobila svojo tržno vrednost, da je v službi kapitalizma in da jo pravzaprav obvladuje trg. Rešitve so torej samo iluzija, v svetu iluzij mnenje posameznika ni pomembno oz. nima smisla. In ravno ta iluzija predstavlja negotovost mlajši generaciji, ker ne ve več, kaj je resnično, kaj ne, na kaj lahko upa in na kaj se lahko v prihodnosti opira.

V tretjem prizoru posamezniki izražajo svoje želje s »hočem, da ...«. Zdi se, kot da vsi izražajo nemogoče želje, oz. banalne želje, ki se zdijo navidezno neuresničljive (npr. Timi hoče, da bi bila hrana zastoj, Sonja pa da bi imela sredi sobe vodno posteljo).

Hladnokrven umor matere se zgodi v četrtem prizoru. Ket in Sonja vadita dramsko besedilo, vstopi Sonjina mati Cedevita in ko se gre tuširat, jo Ket ubije. S Sonjo vzameta njen denar in pobegneta. Dejanje se izvrši kot nekakšna poza. Čedalje večjo moč v družbi pridobivajo trendi oz. moda časa, ki začnejo dobivati večjo težo in moč od osnovnih življenjskih potreb. Na različne načine lahko poiščemo pot oz. dejanje, ki nas bo v trenutku osrečilo vsaj za kratek trenutek, hkrati pa se zdi, da so posledice naših dejanj nepomembne. Hladnokrven umor matere, ki se zgodi v drami, nas skorajda ne pretrese več. Prikazan je kot sistematično dejanje deklet, brez posebnih posledic in žalosti. Zdi se, kot da smrti ne jemljemo več resno, kot da je vloga telesa samo še videz in ne več preživetje. Človeško življenje je tudi v tem delu razvrednoteno in prikazano kot nepomembno.

Za deset centov je poimenovanje petega prizora, v katerem brezdomec Dimitrij Starčku pripoveduje vice, za vsakega mu Starček da deset centov, čeprav ga njegovo pripovedovanje ne nasmeji.

V nadaljevanju spremljamo pogovor med odtujenima prijateljicama, ena od njiju ima levkemijo (6. prizor – Levkemija). V pogovoru je čutiti napetost in nelagodje. Čutiti je, kot da bi se Simona počutila krivo, ko ji Petra razlaga o svoji bolezni. Igra na njene »strune usmiljenja«, ker jo pravzaprav s svojo boleznijo želi pretentati, da bi od nje dobila denar, kar izvemo iz naslednjega prizora, ki se imenuje Kr neki. Na žalost se danes ljudje želijo okoristiti tudi na račun bolnih. Vrednote so propadle, v družbi kapitala človeka zanima samo še dobiček, za katerega je pripravljen storiti še tako banalne in moralno sporne stvari, posledice takšnih dejanj pa vodijo v razčlovečenje družbe.

Naslednji prizor se imenuje Rasputin+Putin+Razkolnikov. Pomembne so Timijeve besede, ko pravi:

»Življenje piše romane, ampak jaz mu nisem tema. Tko pravjo eni. Vsako jutro si rečem: Bodi dober, Timi, kaj boš danes naredu dobrega, Timi, kaj boš danes naredu sploh, Timi ... Grem v kuhno, si skuham kavo in spijem kokakolo in dan se je že obrnil. Kam se je obrnil? Proti večeru? Ne, proti meni, pizda. Pa zvoni, zvoni telefon, tam se eni ljudje derejo, en švasa, drugi poje, trobi rešilec na vsako peto minuto. Cel dan tak direndaj. Ne moreš slišati svojih misli. Ne moreš prit do svojega bistva ...« (Mirčevska 2012: 893).

S temi besedami predstavi svoje videnje banalne vsakdanjosti in načina življenja, ki človeku onemogoči pogled v svojo notranjost, ampak ga nenehno peha v neustavljivo kolesje kapitalistične družbe.

Sledita še prizora Gobeždačenje, kjer gre za izjave posameznikov, ki niso pomensko povezane, in »Brat moj, ali čutiš pogum, ki ga je dvignila zarja v borbi za lepoto sveta³« ..., v katerem se na koncu pojavi John Holloway⁴. Vsa dejanja dramskih likov lahko razumemo v duhu besed, ki jih izreče ta starček, ko pravi: »Ni važno, da uživaš v svojem delu, ni važno, koliko truda, ljubezni in skrbi vložiš vanj, važno je, da se bo tvoje delo prodajalo. Kar šteje, je le, koliko denarja lahko dobiš zanj« (Mirčevska 2012: 897). Urša Adamič v svoji analizi drame pravi, da v družbi, stkani po dobičku, postane vse relativno in nepomembno. Zruši se lestvica moralnih vrednot, nadomesti jo cenik uslug. Kapitalistični način razmišljanja pa spremeni medčloveške odnose v banalno strukturo prodaje, nakupa in zaslužka (2012).

Žanina Mirčevska o svojem tekstu pravi: »V besedilu sem poskusila spregovoriti o nezmožnosti revolucije (posebej pri mladi generaciji). Mlada generacija se ne zaveda, da so generacije pred njihovo bile ideološko bolj dozorele in napredne. Morda imam napačen vpogled, vendar se mi zdi, da je problem mlade generacije nezadostna ambicioznost, neodgovornost, sebičnost, razvajenost, konformizem ... Materialne dobrine so se tako nakopičile, da vsak otrok kalkulira na to, kaj bo podedoval in dobil, ne pa kaj bo ustvaril sam. Družba je velika uganka in ovira za mlade, vendar zelo pogosto le izgovor za vsesplošno malodušje. Dejstvo je, da so starejše generacije zgradile problematično družbo in zaradi tega nimajo pravice, da zahtevajo, da so mlajše generacije boljše, vendar če se mlada generacija zaveda posledic vseh propadlih revolucij starejših, lahko zgradi svoje stališče in začne vestno, dosledno in odgovorno graditi svoj svet.⁵«

Izjavo Mirčevske bi lahko povezali z razmišljanjem Janeka Museka, ki govori o tem, »da smo že vsi velikokrat slišali za t.i. generacijski prepad v vrednostnih usmeritvah in, da se pri tem navadno ne sprašujemo od kod te generacijske razlike. Navadno menimo, da so pač posledica družbenega razvoja, ki prinese nove poglede in nova vrednotenja: teh se oprimejo mlajše generacije, medtem ko starejše ostajajo pri svojem« (Musek 1993: 205–206). Eno izmed glavnih sporočil te drame je torej, da naj bi se mladi zgledovali po izkušnjah starejših in gradili boljšo družbo, kar bi pomenilo tudi grajenje bolj perspektivne prihodnosti.

³ Skupina Laibach

⁴ Avtor dela *Spreminjati svet brez boja za oblast. Pomen revolucije danes*.

⁵ Intervju z Žanino Mirčevsko je priložen na koncu diplomske naloge.

2.5 *Luknja*

Zgodbo o inspiraciji za nastanek drame je avtorica sama opisala na portalu sigledal.si, v razdelku Na rampi. Pripoveduje o tem, kako je na nekem letališču več ur čakala na polet v Ljubljano. Na sedežu v čakalnici je našla žensko revijo Marie Clair, v njej je našla članek z naslovom »Izpoved pobegle seksualne sužnje«, ki je govoril o pobegli seksualni sužnji Sreypov Chan iz Kambodže. Neprizadeto je nadaljevala z listanjem revije in naletela na članek o surogatnem materinstvu v Indiji, kar postaja zelo donosen posel. Nato pa jo je navdihnil še vzklík neke ženske, ki je zavpila na svojo hčerko, ko je ta po nesreči polila jogurt in z njim poškopila tudi Žanino Mirčevsko. Njene besede »Jesus Christ, what are you doing Marry!« odločilno vplivajo na nastanek drame *Luknja*, ki jo avtorica začne pisati že nekaj dni za tem dogodkom.

Drama je zgrajena iz šestih delov – prologa, štirih dejanj in epiloga. V prologu je prikazana zgodba seksualne sužnje, ki temelji na intervjuju s Sreypov Chan, predstavljena je preko dialoga in prvoosebne izpovedi. Zgodba se odvija v stanovanju zakoncev Tomšič, ki sta dobro finančno in materialno preskrbljena. Glavna protagonistka se odločita, da bi rada imela otroka. Vesna je stara že 44 let in je zelo zaposlena, zato se preko agencije odločita za najem nadomestne matere – to postane Marija Richter. Kasneje jo najameta še za dojlilo, hišno pomočnico in varuško. Vesna nekega dne najde njen izpisek iz matične knjige in ugotovi, da si je pred tremi leti spremenila ime iz Sonje Franci v Marija Richter, kot razlog pa navede slabo numerološko vrednost imena in priimka. Ker zakonca dvomita v njen odgovor, se odločita preko sorodnikov poizvedeti o njeni preteklosti. Ugotovita, da je Sonja Franci umorila svojega otroka in zaradi tega 11 let preživela v zaporu. Želita se je znebiti, zato pride ponjo zastopnik agencije, ki prizna, da so vedeli za njeno preteklost in da ji je program nudil pomoč in rehabilitacijo. Vsi skupaj sedejo za mizo h kosilu, se zabavajo in norčujejo iz Marijine preteklosti. Vili Mariji na koncu zabrusi, naj se pobere iz stanovanja in da bodo morali zaradi nje razkužiti stanovanje. V epilogu je parodiziran prvi prizor, prvoosebna izpoved protagonistke, ki ga odigrajo vse dramske osebe, razen Marije Richter.

Vili in Vesna se za otroka odločita samo zaradi statusnega simbola popolne družine. Starševstva se lotita kot projekt, ki ga dojemata enakovredno prenovi stanovanja. Kljub temu da bi se lahko odločila za naravno spočetje in rojstvo otroka, ker jima tega nič ne preprečuje, se odločita za nadomestno mater. Svojo odločitev utemeljujeta z veliko željo po otroku in pomanjkanjem časa. Ves čas poudarjata velik pomen družine, pri katerem ne smemo gledati na denar, čeprav hkrati izpostavljata dejstvo, da je nadomestno materinstvo velik posel.

Na njun višji statusni položaj opozarjajo tudi blagovne znamke, ki so omenjene v besedilu, npr. perzijska preproga, ročno izdelana svetila Joop, Lindt čokolada.

Zanimiv je odnos zakoncev do novorojenega otroka in nadomestnega materinstva. Vesna je npr. prostovoljno, ker se je za to odločila, opravila številne hormonske terapije, preglede, odvzem jajčnih celic in postopek oploditve. Ob rojstvu otroka pa je bila zavistna in ljubosumna, ker ni bila v središču pozornosti, ne pa zato, ker bi sama želela doživeti to izkušnjo. Skrb za otroka zakonca prepuščata Mariji, spita z zamaški v ušesih, ker ju moti otrokov jok. Marija je v drami prikazana kot oseba brez lastne volje in želja. Njeno otopelost bi lahko pripisali nesrečnemu otroštvu, ki ga je preživljala. Že pri šestih letih so jo starši pričeli prodajati, mučiti in pretepati. Ko je pri dvajsetih letih zanosila, je svojemu otroku v male možgane zabodla iglo in bila obsojena na 11 let zapora. Njeno življenje je bilo kot kletka, vedno je bila nesvobodna in ujeta, ni imela možnosti za normalen razvoj lastne osebnosti in volje. Vedno se je pripravljena ukloniti volji in željam drugih, svoje želje pa zanemarja oz. jih sploh nima. Ko jo npr. vprašajo, kakšni so njeni načrti za prihodnost, odvrne, da svojo prihodnost vidi kot lepo, kar po njenem pomeni, da ne bo grda. Nekatere stvari razume dobesedno, kar kaže na to, da ni navajena družbenih vzorcev in komunikacije, ker je v svojem odraščanju in kasneje ni mogla razviti. Svojo podrejenost kaže tudi s tem, da ko hoče kaj povedati, dvigne roko, da bi dobila dovoljenje, kot to počnejo učenci v šoli. Eden redkih primerov, ko Marija jasno izrazi svoje želje, je, ko ji Vesna kupi Mozartove kroglice in jih začne takoj odpirati, jo ustavi in reče, naj to stori kasneje, Marija pa ji odgovori. »Če je zame, potem bom odprla takrat, ko jaz hočem« (Mirčevska 2009a: 21). S tem odgovorom posredno pokaže na to, da skoraj nobena stvar ni njena lastna izbira. Njen status se skozi zgodbo spreminja od seksualne sužnje, preko nadomestne matere do varuške in hišne pomočnice. Odnos zakoncev Tomič do Marije skozi celotno dramo pa lahko opazujemo tudi preko jezika. Najprej z njo komunicirata kot z otrokom, takšen način govora je opredeljen tudi v didaskalijah (kličeta jo npr. Mari, Marička). Po odkritju spornih dokumentov in preteklosti se njun odnos do nje spremeni, njena prisotnost ju začne motiti, kar se odraža tudi v govoru (Marija ni več Mari, Marička, ampak jo nagovarjata z ona, tista). Ko postane jasno, da se bosta zakonca Marije znebila (obdržala sta jo pravzaprav samo zato, ker jima je prišla prav kot gospodinja in varuška), ozračje postane bolj sproščeno. Vili se prične norčevati iz njene preteklosti, kot da njeno življenje ne bi imelo smisla oz. kot da ni nič vredno. Uporabljajo dvoumen izjave kot npr. marsikaj se lahko zašije; marsikaj je dala – skoz; Nekateri imajo radi pikantne stvari. Gospodinja je gotovo ena od njih. Na koncu Marija postane popolnoma

popredmetena, primerjajo jo s »flaško«, v kateri je lahko strup ali parfum. Poigravajo pa se tudi z mislijo, kako bodo Tilnu pojasnili njegovo rojstvo: »Ko bo zrastel, mu bomo imeli kaj povedati. Posebej bo vesel, ko bo slišal, iz kakšne luknje je prilezel« (Mirčevska 2009a: 55). Nikomur ni več mar zanjo, tudi ko se z otrokom v naročju postavi na okensko polico ji nihče ne nameni lepe besede, opominjajo jo na njeno preteklost, želijo, da odide iz njihovega življenja, in ji celo vržejo v obraz, da bodo morali zaradi nje z razkužilom očistiti stanovanje. Oba z otrokom zavržejo kot staro šaro. Njeno življenje oz. lastno bistvo je tako popolnoma zbanalizirano, kot da njeno življenje ni vredno nič, da je samo umazanija, ki jo je treba očistiti oz. se je znebiti. V tej drami lahko opazujemo tudi čedalje večje razlike med bogatimi in revnimi, meja med obema slojema narašča, pojavlja se čedalje večji prepad med njima. Danes se z denarjem da kupiti praktično vse: boljše možnosti za izobraževanje, boljše zdravstvene usluge ... Medtem ko posamezniki z veliko denarja ne vedo kam bi z njim, so tisti iz najnižjih slojev pogosto prisiljeni v skrajne odločitve, ki bi jim prinesle prepotrben denar za preživetje. Ena izmed takšnih odločitev je tudi nadomestno materinstvo. Tako se nam postavlja vprašanje, ali se posameznice res prostovoljno odločijo za oddajo svoje maternice, ali so v to prisiljene, ker nimajo drugega izhoda?

Drama *Luknja* pokaže na raznolikost in pestrost sodobne družbe in njene anomalije. Skozi probleme, ki jih avtorica v drami izpostavi, se nam poraja vprašanje, kakšen je smisel človekovega življenja, ki skozi zgodbo Marije Rihter preraste v kritiko izkoriščanja človekovega življenja, družbenega razreda, ki je izgubil sposobnost empatije, kjer je pravzaprav vse mogoče kupiti in dati v najem, tudi svojo maternico, otroke. Predvsem ker je tako lažje, ker je manj naporno in bolj udobno. Hkrati s tem je prikazana tudi kritika in banalnost sistema, kjer vse poteka korektno, po pravilih. Človeka ne obravnavajo več kot živo bitje, ampak kot predmet z določeno koristjo. Ko predmeta ne potrebujemo več, nam več ne odgovarja, ga preprosto odvržemo, odrinemo iz svojega življenja. Človek tako izgubi svojo človečnost in v življenju ne najde več smisla.

3 Zaključek

Na začetku diplomske naloge sem zapisala, da želim ugotoviti, ali je za izbrana dela značilno, da se avtorica v vseh sprašuje o smislu življenja in človečnosti, ali imajo podobno zunanjo zgradbo, ali se jezik, ki ga uporabljajo dramske osebe med dramami razlikuje in kakšen je v dramah položaj posameznika v današnjem kapitalističnem svetu. Skozi analizo in obravnavo posameznih dram sem prišla do naslednjih ugotovitev.

Mirčevska se v vseh petih dramah ukvarja s problematiko sodobne družbe, nadomestnim materinstvom, pohlepom in požrešnostjo, izgubljenimi priložnostmi oz. strahom pred izgubo, ničevostjo človeka v kapitalistični družbi in utopičnim svetom iluzij, kjer naša dejanja nimajo smisla. Za vseh pet del je značilna močna kritika kapitalizma in razčlovečenja družbe. Poudarek je na posamezniku, ki se v svetu kapitalizma bori za svoj prostor pod soncem in za najden smisel življenja. Avtorica vseskozi opozarja, da je nedvomno največji problem sodobne družbe (nekoč in danes) človek sam. Glavni generator problemov je njegova razpetost med željami in možnostmi; njegova samozaljubljenost vase in neskončni egoizem; njegove lažne projekcije/predstavitve in realna slika. Človek je po njenem mnenju tragikomična pojava. Vsa njegova početja so globoko povezana oz. izhajajo iz njegove smrtnosti, ki je njegova edina konstantna sestavina. Vse to ne pomeni, da človek ni enkratna pojava, ki je tako zanimiva, da je neizčrpan vir inspiracij.⁶« Avtorica vseskozi opozarja, da je rešitev v nas samih, da posameznik ne sme dopustiti svojega razčlovečenja in se mora proti anomalijam v družbi boriti, razmišljati mora s svojo glavo, to pa je tudi edina možnost za rešitev naše človečnosti.

»Zgodbe pravzaprav predstavljajo samo okvir, znotraj katerega se razkrivajo grehi človeštva. Ti grehi so preoblikovani v zgodbe, prisposode, ki so mnogokrat posejane s pravljničnimi podobami in fantastičnimi elementi, v katerih pridejo na dan tudi temne plati človeka, izražene s krutostjo, nasiljem in sadizmom« (Pezdirč Bartol, 2009c: 20). Dramske osebe so namreč popolnoma razčlovečene, druga drugo ubijajo fizično (npr. Ketí v drami *Na deževni strani* ubije svojo mater, v *Žrelu da (...)* pobiti vse živali v hlevu, zaradi svoje lakomnosti, Kitolovci na ladji *Atlas* žrtvujejo drug drugega in sireno za hrano), še bolj pa psihično (npr. Marijo v *Luknji* skoraj pripravijo do samomora, *Na deževni strani* – Liza ne najde lepe besede za svojo mater, ki stori samomor, Albo izigrajo in odpeljejo njenega sina, Marjana ustrahuje

⁶ Intervju z Žanino Mirčevsko je priložen na koncu diplomske naloge.

Simona). V dramah se pojavlja veliko nasilja, tako telesnega kot verbalnega (npr. *Kaj sanjajo svinje* – Toni in Oli Prišt se med sabo prerivata, Tamalo kruto pretepejo, *Žrelo* – prikazan je krut dvoboj med črncem in psico). Skozi analizo posameznih del sem prišla do zaključka, da avtorica v izbranih dramah za govor dramskih oseb večinoma uporablja pogovorni jezik in sleng. V dialogih uporabljajo zelo veliko kletvic, slabšalnic in vulgarizmov. Jezik dramskih oseb tako še potencira tezo o razčlovečenju družbe, hkrati pa skozi dialoge lahko opazujemo medsebojne odnose med ljudmi, ki so si čedalje bolj odtujeni, drug drugemu nepripravljeni pomagati, njihovo glavno vodilo je čim večji zaslužek ne glede na uporabljena sredstva in jih življenje sočloveka ne gane.

Izbira jezika dramskih likov, aktualnih problemov in neposrednih navezav na zunajliterarno stvarnost pa so pomembni elementi, ki poskrbijo za večjo pozornost bralca, ki se v dogajanje lažje vživi in identificira z junaki zgodbe. Besedila (predvsem drami *Luknja* in *Žrelo*) so polna omemb različnih blagovnih znamk višjega cenovnega razreda, ki še povečujejo razliko in propad med nižjimi in višjimi družbenimi sloji. Ena izmed značilnosti dramatike Mirčevske, ki se odraža tudi v izbranih dramah, je, da izpostavlja nemoč depriviligiranih in nove oblike človeškega izkoriščanja. Tezo lahko potrdimo s primeri iz drame *Luknja* in *Konec Atlasa*, kjer ženska »v najem oddaja svojo maternico«, kitolovce pa iščejo samo tri dni, toliko, kot jih je potrebno iskati po zakonu, potem jih prepustijo njihovi usodi. Človeško življenje je predstavljeno kot popredmeteno, posamezniki so razčlovečeni. Z njimi se ravna kot s predmeti, ki jih lahko zavržemo, ko nam ne predstavljajo več koristi.

Značilnost avtorice, ki se izraža v dramah je tudi zgradba, ki ni klasična, gre za preplet različnih žanrov in sodobno pojmovanje dramske zgodbe. V tekstih je veliko zvočno ritmičnih elementov, citatov, tujejezičnih vložkov. Posebnost avtoričinega pisanja pa je tudi ustvarjanje absurdnosti s kratkimi stavki, ponavljanji replik, dejanj, zvočno sugestijo in poudarjenimi vizualnimi elementi. V večini dram se pojavljajo replike, ki so izpisane z velikimi tiskanimi črkami, ki bodejo v oči in podajajo ključna vprašanja besedila.

Ob prebiranju, analizi in interpretaciji dram sem prišla do zaključka oz. menim, da je Žanina Mirčevska sposobna skozi spretno zgrajeno zgodbo (predvsem na podlagi izbrane tematike in usod posameznikov) pretresti bralca oz. gledalca do te mere, da se začne spraševati o temeljnih etičnih in moralnih vprašanjih sodobne družbe. Naloga vsakega posameznika pa je, da se zaveda družbenih problemov in skuša najprej pri sebi razčistiti, kaj je pomembno in katerim vrednotam je nujno slediti.

4 Povzetek

V diplomskem delu sem podrobneje obravnavala 5 dramskih del Žanine Mirčevske: *Žrelo*, *Konec Atlasa*, *Na deževni strani*, *Luknja* in *Kaj sanjajo svinje*. V svojem dramskem opusu avtorica izpostavlja probleme, ki jih prinaša sodobna družba, z vsemi anomalijami vred, ki jih obravnava z vidika filozofskih vprašanj, vezanih predvsem na vprašanje o smislu življenja in človečnosti. Ukvarja se s sodobnimi problemi nasilja, karierizma, različnimi vrstami manipulacije, kapitalizmom in potrošništvom, posledično pa opozarja tudi na zmanjšanje zasebnosti posameznika in velik vpliv družbe nanj. Čeprav je opisana tematika značilna za večji del njenega opusa, je v teh petih dramah, ki sem jih izbrala, še posebej poudarjena oz. sili v ospredje. V drami *Luknja* nas opozarja na problem nadomestnega materinstva in vprašanja popredmetenosti človeka, ki izgublja svojo človečnost. *Žrelo* nas popelje skozi lakomno pot glavnega junaka, ki je tipični predstavnik grabežljive kapitalistične družbe, ki prav tako izgublja svojo človečnost. V *Koncu Atlasa* so še posebej izpostavljena bivanjska vprašanja, ki se porajajo mornarjem v trenutkih, ko se jim bliža smrt, v ospredju so predvsem vprašanja o smislu življenja. Drama *Na deževni strani* nam želi približati pet individualnih zgodb, ki prikazujejo nesrečno igro naključij oz. dogodkov, ki posameznikom jemljejo vero v smisel življenja. Predstavniki mlade generacije, ki živijo potisnjeni na rob družbe, brez perspektive, možnosti za zaposlitev in izobrazbo pa so predstavljeni v drami *Kaj sanjajo svinje*. V diplomski nalogi sem raziskovala, ali je za izbrana dela značilno, da se avtorica v vseh sprašuje o smislu življenja in človečnosti, kako se ta vprašanja oz. tematika odraža na posameznih ravneh besedila, ali imajo podobno zunanjo in notranjo zgradbo, kakšen vpliv ima sama zgradba na dožemanje zgodbe. Zanimalo me je tudi ali se jezik, ki ga uporabljajo dramske osebe med dramami razlikuje, kako se izbrana tematika izraža skozi govor oseb, ali se tudi sam jezik v delu lomi v skladu z razkrojem vrednot in kakšen je v izbranih besedilih položaj posameznika v današnjem kapitalističnem svetu. Posamezna besedila sem analizirala, interpretirala in se pri tem navezala tudi na besede slovenskega filozofa Bojana Žalca, v navezavi na njegove ugotovitve o smislu življenja in človeški morali. Glede generacijskega propada v vrednostnih usmeritvah pa sem povzela besede psihologa Janeka Museka. Prišla sem do naslednjih ugotovitev, da je za izbrane tekste značilna kritika kapitalizma in razčlovečenja družbe, da je eden največjih problemov sodobne družbe človek in da je glavni vzrok problemov njegova razpetost med željami in možnostmi. Rešitev pa se pravzaprav kaže v nas samih. Posameznik ne sme dopustiti svojega razčlovečenja in se mora proti anomalijam

v družbi boriti, razmišljati mora s svojo glavo, to pa je tudi edina možnost za rešitev naše človečnosti. V dramah so izpostavljeni aktualni problemi: nadomestno materinstvo, popredmetenost ljudi, ki jih lahko zavržemo kot smet, nemoralnost kapitalistične družbe, ki se peha samo za dobičkom, požrešnost in globalna pogoltnost sodobne družbe, hkrati pa je prisoten strah pred izgubo pridobljenega imetja. Lomi se tudi sama formalna raven besedila, kjer velikokrat pride do ponavljanja replik, dogodkov, uporabljeni so kratki stavki, humorni dovtipi, paralelizmi, zvočno-ritmični učinki. V besedilih zasledimo veliko vulgarizmov, kletvic, slabšalnic, to pa so sredstva, s katerimi je absurdnost tekstov še bolj poudarjena. Neredko so določene replike izpisane z velikimi tiskanimi črkami, na tak način je sporočilo še posebej poudarjeno. Izbira jezika dramskih likov, aktualnih problemov in neposrednih navezav na zunajliterarno stvarnost pa so pomembni elementi, ki poskrbijo za večjo pozornost bralca, ki se v dogajanje lažje vživi in identificira z junaki zgodbe. Prišla sem do zaključka, da izbrane drame želijo opozoriti na aktualne družbene probleme, hkrati pa vsakega posameznika pozivajo k ponovnemu razmisleku o vrednotah in zastavljajo filozofska vprašanja o smislu življenja in človečnosti.

5 Viri

Mirčevska, Žanina: *Luknja* (2009a). Tipkopis.

Mirčevska, Žanina, 2006a: Na deževni strani. *Sodobnost*, 70/(7–8). 1019–1065.

Mirčevska, Žanina, 2009b: Konec Atlasa. *Sodobnost*, 73/(7–8). 897–928.

Mirčevska, Žanina, 2012: Kaj sanjajo svinje, Ko kuhar doživi živčni zlom in se odpove svoji materi. *Sodobnost*, 76/(7–8). 850–898.

Žrelo, 2009c. *Gledališki list SNG Drama Ljubljana*, 88/6. 25–44.

6 Literatura

Adamič, Urša, 2012: *Žanina Mirčevska: Kaj sanjajo svinje*.

<http://www.veza.sigledal.org/prispevki/zanina-mircevska-kaj-sanjajo-svinje> (Dostop 26.7. 2014).

Erzetič, Manca, 2012: Jezik in govorica v sodobnih slovenskih dramah: literarno-lingvistično-hermenevtični pristop. Mateja Pezdirc Bartol (ur.): *Slovenska dramatika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Obdobja, 31). 77–83.

Komljanec, Kim, 2008. *Sodobne slovenske dramatičarke in dramatikov subjekt*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Leskovšek, Nika, 2009: *Smerokaz sveta*. <http://www.veza.sigledal.org/prispevki/smerokaz-sveta> (Dostop 26. 7. 2014).

Musek, Janek, 1993. *Osebnost in vrednote*. Ljubljana: EDUCY.

Nagrajenci 39. Tedna slovenske drame. Prešernovo gledališče Kranj.

<http://pgk.si/main.php?vie=cnt&str=&id=2009040323365056&lng=slo&dateStamp=699404400> (Dostop 24. 7. 2014).

Nominiranci za Nagrado Slavka Gruma 2006 in obrazložitve žirije. Prešernovo gledališče Kranj.

<http://www.pgk.si/main.php?vie=cnt&str=&id=2006031015104007&lng=slo&dateStamp=1401610210> (Dostop 25. 7. 2014).

Osojnik, Iztok, 2009: Žrelo lakote – v kraljestvu Haribo. *Gledališki list SNG Drama Ljubljana*, 88/6. 6–13.

Pezdirc Bartol, Mateja, 2009a: Svet v razbitinah. *Grumova nagrada za najboljše dramsko besedilo*. Kranj: Prešernovo gledališče Kranj. 5–10.

Pezdirč Bartol, Mateja, 2009b: Raznovrstnost poetik slovenskih dramatičark v zadnjem desetletju. Miran Hladnik (ur.): *Četrto slovensko-hrvaško slavistično srečanje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 193–201.

Pezdirč Bartol, Mateja, 2009c: Hlastati, posedovati, žreti. *Gledališki list SNG Drama Ljubljana*, 88/6. 19–22.

Pezdirč Bartol, Mateja, 2009d: Glosa o slovenskih dramatičarkah. *Gledališki list SNG Drama Ljubljana*, 88/6. 23.

Pezdirč Bartol, Mateja, 2006: Sodobna slovenska dramatika. Alojzija Zupan Sosič in Mojca Nidorfer Šiškovič (ur.): *Svetovni dnevi slovenske literature*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuj jezik. 17–19.

Pezdirč Bartol, Mateja, 2009e: Hrana in žretje kot oblika razčlovečenja v slovenski dramatiki. Mateja Pezdirč Bartol (ur.): *Telo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 101–109.

Umetnost v času materializma: Žanina Mirčevska o predstavi Art Export, 2009d. <http://www.slomedia.it/umetnost-v-casu-materializma-zanina-mircevska-o-predstavi-art-export> (Dostop 24. 7. 2014).

Zapiski s predavanj predmeta Sodobna slovenska dramatika, študijsko leto 2013/2014

Žanina Mirčevska. Spletna stran Akademije za gledališče, radio, film in televizijo (predstavitev učiteljev in sodelavcev): http://www.agrft.uni-lj.si/o_akademiji/sodelavci/vis_ucitelji_sodelavci/2011101213154813 (Dostop 1. 8. 2014).

Žanina Mirčevska. http://www.sigledal.org/geslo/%C5%BDanina_Mir%C4%8Devska (Dostop 20. 7. 2014)

Žanina Mirčevska, *Žrelo*, 2009d. <http://drama.vpo.si/repertoar/zrelo.html> (Dostop 26. 7. 2014).

Žalec, B, 2006: *Doseganje dobrega*. Ljubljana: Študentska založba.

Priloga

Intervju z Žanino Mirčevsko

V diplomsko nalogo sem želela vključiti tudi nekaj besed in misli avtorice. Zaradi preobilice dela se z Žanino Mirčevsko nisva srečali v živo. Odgovorila pa mi je na vprašanja, ki sem ji jih poslala po elektronski pošti. V nadaljevanju prilagam vprašanja in odgovore:

V svoji diplomski nalogi analiziram pet Vaših dram in sicer *Žrelo*, *Konec Atlasa*, *Na deževni strani*, *Luknja* in *Kaj sanjajo svinje*.

Najprej bi Vam želela zastaviti vprašanje, kaj Vas je pritegnilo k pisanju dram, navdušenju za gledališče?

Na Akademiji za dramske umetnosti v Skopju (smer Dramaturgija) sem se seznanila s tehniko dramskega pisanja. Dramsko pisanje je bilo zelo pomembna disciplina v času mojega študija. Napisala sem svoja prva dramska besedila (to so bila izpitna besedila) in so bila takoj uprizorjena v profesionalnih teatru. To so bile pomembne izkušnje. Napisana beseda je »oživel« na odru. Odkrila sem način artikuliranja idej in emocij skozi dramski dialog. Začela sem ustvarjati svoje svetove, zgodbe. Začela sem se zabavati s pisanjem, zabavati (tudi »matrati«). Odkrila sem, da v mojo zavesti/podzavesti obstajajo »paralelni svetovi«, ki čakajo na svojo materializacijo (oživitev). S pisanjem preverjam teme in probleme, ki me zanimajo. S pisanjem ustvarim (si omogočam) intenziven notranji dialog ... s pisanjem nikoli nisem sama.

Kje najdete navdih za pisanje dram?

V sebi in v svetu, ki ga percipiram. Teme me (ponavadi) same izberejo.

Iz prebranih del sem prišla do zaključka, da se ukvarjate in v drame vnašate predvsem problematiko sodobnega sveta –nadomestno materinstvo, demonstracije, nezadovoljstvo z obstoječim stanjem, družbene anomalije, nepravilnost ipd., se s tem strinjate? In kje v družbi danes vidite največji problem?

Današnja družba (oz. svet/civilizacija) je tako kompleksna, da težko govorimo o največjem problemu. Veliko problemov je in vsak problem ima več obrazov. Vendar nedvomno največji problem sodobne družbe (nekoč in danes) je človek sam. Glavni generator problemov je njegova razpetost med željami in možnostmi; njegova samozaljubljenost vase in neskončni egoizem; njegove lažne projekcije/predstavitve in realna slika. Ponosen je, da je zakorakal na Luni, čeprav se zaveda obstoja Vesolja. Zaveda se vseh svojih grozodejstev in zmeraj najde izgovor za njih. Človek je tragikomična pojava. Vsa njegova početja so globoko povezana (izhajajo) iz njegove smrtnosti. Smrtnost je njegova edina konstantna sestavina. Vse to ne pomeni, da človek ni enkratna pojava, ki je tako zanimiva, da je neizčrpan vir inspiracij. Moje drame nastanejo, ko umestim nekega posameznika v družbo, vpeto v nek problem.

Glavna tematika mojega diplomskega dela je VPRAŠANJE O SMISLU ŽIVLJENJA IN ČLOVEČNOSTI v Vašem dramskem opusu, ali se strinjate, da je to glavna tematika, ki med sabo povezuje vsa Vaša besedila?

Zanimiva tema. Človečnost (pogosto) negira smisel življenja. V dramah me ponavadi zanimajo ljudi, ki najdejo smisel življenja v nečlovečnosti.

Katere so še druge tematike, ki Vas najbolj pritegnejo in kaj je glavno sporočilo večine Vaših dram?

Za dramatiko je vsaka samoanaliza lahko problematična (lahko ima »kastracijski« učinek) ... Upam, da vsako moje dramsko besedilo odpira posebno problematiko, govori na poseben način in hkrati je dovolj odprto za interpretacijo, tako da ponuja neko večplastnost.

Zdi se mi, da veliko vlogo v dramah posvečate problemu kapitalistične družbe, menite, da je kapitalizem glavni krivec za razkroj družbe in njeno razčlovečenje? In ali je po Vašem mnenju rešitev tega problema v nas samih?

Glavni krivec je človek. Tudi v drugih družbenih ureditvah (ne le v kapitalizmu) je pokazal svoj obraz. Človek bi bil mogoče drugačen v ekstremno urejeni in bogati družbi, ki nima težav z vprašanji morale, religije, politike, etike, ekonomije ... Človeštvo mora dozoreti (zaslužiti) idealno družbo. Družba, ki jo živimo, je odraz nas samih.

Kako bi v nekaj stavkih opisali idejo oz. sporočilo, ki ga nosi drama Kaj sanjajo svinje?

Pred leti so se zgodili upori predmestnega prebivalstva iz Pariza, Berlina in Londona. Predstavniki mlade generacije (ponavadi priseljenci in črnci), ki so živeli potisnjeni na robu družbe (brez možnosti za razvoj ali perspektive, brez možnosti za zaposlitev, izobrazbo itd.) so začeli sežigati avtomobile, vdirati po trgovinah, uničevati premoženje privilegiranih. Na začetku smo to razumeli, kot začetek nekega upora, ki bo morda dozorel v neko revolucionarno gibanje, ki bo novi razredni boj. O neredih so poročali, kot upor zoper kapitalizem, ki tako močno deli prebivalstvo. Zatam so prišla poročila o pokradenih trgovinah. Izkazalo se je, da je primarni smisel/motiv" upora bil razbijanje izložb prestižnih trgovin, z namenom, da se ukradejo superge ali televizorje in zatam, da se jih proda na črno. Uporniki so postali plenilci, roparji, brez kančka vizije ali ideologije ... V besedilu sem poskusila spregovoriti o nezmožnosti revolucije (posebej pri mladi generaciji). Mlada generacija se ne zaveda, da so generacije pred njihovo bile ideološko bolj dozorele in napredne. Morda imam napačen vpogled, vendar se mi zdi, da je problem mlade generacije nezadostna ambicioznost, neodgovornost, sebičnost, razvajenost, konformizem ... Materialne dobrine so se tako nakopičile, da vsak otrok kalkulira na to, kaj bo podedoval in dobil, ne pa kaj bo ustvaril sam. Družba je velika uganka in ovira za mlade, vendar zelo pogosto je le izgovor za vsesplošno malodušje. Dejstvo je, da so starejše generacije zgradile problematično družbo in zaradi tega nimajo pravice, da zahtevajo, da so mlajše generacije boljše, vendar če se mlada generacija zaveda posledic vseh propadlih revolucij starejših, lahko zgradi svoje stališče in začne vestno, dosledno in odgovorno graditi svoj svet.

Zdi se mi, da veliko vlogo v dramah posvečate problemu kapitalistične družbe, menite, da je kapitalizem glavni krivec za razkroj družbe in njeno razčlovečenje oz. kaj je po Vašem mnenju glavni krivec za izgubo perspektive, vero v smisel življenja?

Nisem prepričana, da smo izgubili perspektivo, vero v smisel življenja, samo zaradi kapitalizma. Človeštvo je samo malo bolj dozorelo in se zaveda, da je upanje v boljši jutri lahko puhla obljuba. Človeštvo in družba se razvijata po milimetrih.

Bi lahko rekli, da je Vaš zaščitni znak pri pisanju tudi uporaba pogovornega jezika, vulgarizmov, slabšalnic, vnašanje citatov v tujih jezikih in vizualizacija pisave z velikimi tiskanimi črkami? Se z uporabo sodobnega jezika želite še bolj približati bralcu oz. gledalcu ali je tak jezik samo odraz sodobnega sveta v dramah?

Dialog ustvarjam spontano, odvisno od teme, zgodbe, karakterje, dramske situacije ... Nikoli ne razmišljam vnaprej kako bodo sestavljeni stavki in kako bodo napisani.

Zanimiva je tudi Vaša grafična podoba besedil, preplet žanrov, uporaba kratkih stavkov, paralelizmov, ponavljanja, humorni dovtipi, ritmična podoba besedil. Ali želite s tem doseči absurdnost v dramah, dinamiko?

Tudi grafična podoba besedila, stil in slog pridejo spontano. Drama (karakterji) sami spregovorijo. Ko izpišem repliko preprosto začutim/prepoznam ali je način, vsebina in ritmika to kar hočem.

Želela bi Vas vprašati tudi katera je Vaša najljubša drama, ki ste jo napisali in zakaj? Želela pa bi izvedeti tudi, če v bližnji prihodnosti pripravljate kakšen nov projekt oz. novo gledališko uprizoritev?

Najljubša drama je ta, ki jo še nisem napisala.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 17. 9. 2014.

Urška Potočnik

Izjava kandidata/kandidatke

Spodaj podpisan/a _____ izjavljam, da je besedilo diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno,

In dovoljujem / ne dovoljujem

(ustrezno obkrožiti)

Objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Datum:

Podpis: